

KATALOG LITERATURE, KI PRISPEVA K JEZIKOVNEMU RAZVOJU OTROK ROMOV

Samanta Baranja in Jerneja Jager

Pedagoški inštitut

Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom

Ljubljana, november 2015

UVOD

»Če z nekom govoriš v jeziku, ki ga razume, gre sporočilo v njegovo glavo. Če pa mu govoriš v njegovem jeziku, gre sporočilo v srce.« - Nelson Mandela

Pred seboj imate enega redkih, če ne celo edini katalog z naborom literature v romskem in slovenskem jeziku, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov. V prvem delu kataloga se nahajajo koristne smernice, ki so vam lahko v pomoč pri učenju in poučevanju romskega in slovenskega jezika. V ta namen smo pripravili nabor vsebin na temo Romov in njihovega jezika, pomena maternega jezika (romščine) za učenje nadaljnjih jezikov in zagotavljanja spodbudnega učnega okolja, v katerem lahko otrok/učenec, katerega materni jezik ni jezik okolja, razvija vse svoje potenciale. Pri tem je zelo pomembno poudariti, da učinkovita in kakovostna uporaba smernic temelji na udeležbi na usposabljanju za uporabo kataloga, saj je na usposabljanju mogoče vsebine bolj individualizirano in diferencirano predstaviti ter se z udeleženci osredotočati na teme in področja, ki se dotikajo neposredno njihovega dela. V drugem delu kataloga se po abecednem redu nahaja nabor otroške in mladinske literature ter druge literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, ki smo jo zbrali s pomočjo obrazca za zbiranje otroške in mladinske literature, ki prispeva k razvoju komunikacijskih veščin v romskem in slovenskem jeziku (priloga A), baze podatkov (cobib.si), spletnega brskalnika in osebne arhiva.

Upamo, da vam bo pričujoči katalog v pomoč pri iskanju ustrezne literature za delo z otroki, katerih materni jezik je romščina.

ROMI IN NJIHOV JEZIK

Romski jezik ali »romani čhib« je jezik Romov, Sintov, ljudstva Kale in drugih evropskih ljudstev, ki uporabljajo indijski oz. indoarijski¹ jezik (Baranja, 2013a: 11). Od približno 25 milijonov Romov v Evropi jih kakšnih 20 milijonov govori romski jezik, ostali pa so se jezikovno že zlili z jeziki matičnih narodov (Delo, 07. 11. 2014).

Glede na to, da obstaja več različnih poimenovanj za Rome, se mnogi sprašujejo, katero poimenovanje (Rom ali Cigan) je najbolj primerno. Beseda »Rom« izhaja iz romskega jezika, pomeni pa človek, pripadnik romskega naroda in (poročen) moški. Poimenovanja »Cigan«, katerega izvor je v grški besedi »athinganos«, kar v prevodu pomeni »nedotakljiv«, v romskem besedišču ni. Predvsem zaradi negativnega prizvoka poimenovanja »Cigan« so na prvem Svetovnem romskem kongresu v Londonu 8. aprila 1971 uzakonili rabo poimenovanja »Rom«, Romi pa so takrat dobili tudi svojo himno, zastavo in praznik (Baranja, 2013b: 278).

Avtorica pomembnega dela o Romih na Slovenskem, Pavla Štrukelj, navaja, da je jezikoslovec August Friedrich Pott (1844, v Štrukelj, 2004: 14) prvi, ki je znanstveno preučil romski jezik in na osnovi teh jezikovnih spoznanj ugotovil, da je romski jezik v osnovi enoten, da izvira iz severne Indije in da je soroden s sanskrtom. Z raziskovanjem romskega jezika se je ukvarjal tudi priznani slovenski jezikoslovec Fran Miklošič (1872-1880, v Štrukelj, 2004: 14-15), ki je napisal pomembno znanstveno delo o evropskih Romih, kjer lahko zasledimo tudi prvo delitev romščine v več narečij. Miklošič je evropske Rome razdelil na trinajst skupin: grški, madžarski, nemški, ruski, finski, španski, romunski, moravsko-češki, poljsko-litovski, skandinavski, italijanski, baskovski in anglo-škotski. Obstaja prav toliko narečij kot skupin, za najizvirnejši romski jezik pa je določil grškega, ki mu sledita madžarsko in romunsko romsko narečje.

¹ Indoarijski jeziki so jeziki Indije, ki so indoevropskega izvora.

Na ozemlju današnje Slovenije zgodovinski viri omenjajo Rome že v 15. stoletju, od 17. stoletja dalje pa so podatki o njih pogostejši, najdemo jih tudi že v matičnih knjigah (Baranja, 2013a: 14). Po ocenah različnih institucij (centrov za socialno delo, upravnih enot in nevladnih organizacij) v Sloveniji živi od 10.000 do 12.000 Romov. Ob popisu prebivalstva leta 2002 se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 3246 prebivalcev, 3834 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, 2004).

Na slovenskem območju živijo vsaj štiri skupine Romov: dolenjski ali hrvaški Romi, gorenjski Sinti, mestni ali balkanski Romi ter prekmurski ali madžarski Romi. Medsebojna komunikacija je sicer možna do neke mere, vendar je za vsako skupino značilno, da uporablja svoje lastno narečje (Baranja, 2013a: 14).

Dolenjski Romi, ki jih druge skupine v Sloveniji imenujejo hrvaški Romi, naseljujejo kraje v Beli krajini, kočevsko okolico, Krško dolino in druge kraje po Dolenjskem, posebno v okolici Novega mesta. Materni jezik današnjih Romov na Dolenjskem se je sicer ohranil, ampak se ni razvijal in izpopolnjeval, saj so Romi veliko romskih besed pozabili in sprejeli izposojenke iz slovenskega jezika (kot so npr. *bratranec, stric, teta, vilice, gos, mesto, ura, miza, jama, soba, večer* itd.). V drugi polovici 19. stoletja so dolenjski Romi še šteli vsa števila v romskem jeziku, današnji Romi pa so štetje v romskem jeziku skoraj popolnoma pozabili, saj v svojem jeziku štejejo samo do štiri: *jek, duj, trin, štar*; naprej pa *pet, šest, sedem, osem* itd. (Štrukelj, 2004).

Narečje gorenjskih Sintov sodi k nemški jezikovni skupini. V naših krajih so se naselile nekatere družine, ki so se ločile od skupine, naseljene v Judenburgu, Beljaku in Celovcu. Gorenjske družine so ohranile svoj materni jezik, saj v njem zasledimo le malo slovenskih izposojenk. To narečje vsebuje precej izvirnih značilnosti in oblik, po čemer se močno loči od drugih romskih narečij v Sloveniji. Sinti so v 19. stoletju bili naseljeni v

naslednjih krajih: Kranjska gora, Jesenice, Radovljica, Brezje, Kropa, Kamna gorica, Koroška Bela, Bled, Žirovnica, Zgornja Lipnica in Sp. Dobrava. Večinoma so bivališča gorenjskih Sintov ostala ista (Štrukelj, 2004).

Balkanski Romi so se na slovensko območje naselili v času vojne leta 1991 iz držav bivše Jugoslavije. Večinoma so naseljeni v večjih mestih po Sloveniji: Ljubljani, Mariboru, Velenju. Pomemben doprinos k raziskanosti njihovega jezika je *Slovensko-romski slovar/Slovenikano-rromano alavari* (Haliti et al., 2012) z več kot 20.000 gesli, ki ga je leta 2012 izdalo socialno-kulturno združenje nemirnih in aktivnih Frekvenca (Baranja, 2013a: 15).

Zupančič (2010, v Rudaš et al., 2013: 28) navaja, da so prekmurski Romi naseljeni v 42 romskih naseljih in zaselkih, ki so del enajstih občin (Beltinci, Cankova, Črenšovci, Dobrovnik, Kuzma, Lendava, Murska Sobota, Puconci, Rogaševci, Tišina, Turnišče). Prekmurski Romi so v zgodovini bili povezani z Romi na zahodnem Madžarskem ter z avstrijskimi Romi v pokrajini Gradiščansko, zato je pri vseh treh skupinah zaznati močan vpliv madžarščine (Halwachs, 2002, v Antauer, 2010: 15).

V prekmurski romščini lahko zasledimo veliko število besed, ki vsebujejo dvoglasnike (npr. *auga* 'veja', *paunji* 'voda', *mauro* 'kruh'), v nekaterih naseljih pa prihaja tudi do različne izgovorjave istih romskih besed (npr. *phendjom* 'sem rekel/-la' na Pušči, *phengjom* v Vanči vasi in *phendžom* v Serdici), kar je najverjetneje posledica vpliva prekmurskega narečja na prekmursko romščino. Prekmurska romščina velja za eno izvirnejših, saj vsebuje veliko besed iz indijskih jezikov oziroma sanskrta, čeprav vedno znova opažamo, da jezik v nekaterih romskih naseljih počasi izumira. Veliko romskih besed se nadomešča s slovenskimi (npr. *hvala* namesto *parikerav*), mlajše generacije pa romskega jezika za komuniciranje ne rabijo več, čeprav ga razumejo (Baranja, 2013b: 280).

POMEN MATERNEGA JEZIKA (ROMŠČINE) ZA UČENJE NADALJNIH JEZIKOV

Romski jezik je predvsem jezik, ki je namenjen komuniciranju v govorni obliki. Večinoma je v rabi doma in v romski skupnosti (Baranja, 2013b: 276). Na področju usvajanja jezika se zato starši, vzgojitelji in učitelji srečujejo s pomanjkanjem ustreznega didaktičnega gradiva, ki bi otrokom Romov omogočalo izkušnje v maternem jeziku in jeziku, s katerim se otrok sreča ob vključevanju v institucijo (Komac et al., 2010: 77).

Knaflič (1991, v Bilanovič, 2009: 5) ugotavlja, da otrok usvoji strukturo maternega jezika med drugim in četrtem letom starosti, pri učenju drugega jezika pa je pomembno, da otrok najprej dobro obvlada svoj materni jezik. Materni jezik ima v življenju vsakega posameznika pomembno vlogo, saj vpliva na oblikovanje njegove osebnosti. Stopnja razvoja materinščine pomembno vpliva na učenje vseh nadaljnjih jezikov. Če je proces usvajanja maternega jezika otrok Romov okrnjen, to lahko vodi do pomanjkljivega usvajanja slovenskega jezika, saj je to zanje jezik, ki se ga morajo naučiti, če se želijo vključiti v novo okolje (Baranja, 2013b: 294), zato je zelo pomembno, da otrokom Romov zagotavljamo kakovostne jezikovne izkušnje v njihovem maternem jeziku, kar bo s pomočjo oblikovanega nabora literature nedvomno olajšalo delo strokovnih delavcev in drugih posameznikov, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki Romov.

Vran (2001, v Bilanovič, 2009: 5-6) zelo poudarja pomen maternega jezika, saj otrok s poimenovanjem predmetov in pojavov začne spoznavati svet okoli sebe, svojo kulturo, njene vrednote. Otrok, ki živi v večkulturnem in večjezičnem okolju, je v stiku ne samo z drugim jezikom, ampak tudi z drugo kulturo. Med otrokovim razvojem se oblikuje tudi njegova sociokulturna identiteta in v primeru, da otrok živi v takem okolju, mora izbrati med domačo, drugo ali integrirano kulturo. Večina otrok Romov zato težje sledi življenju in delu v vzgojno-izobraževalni ustanovi in se slabše vključuje v širše družbeno okolje, kar je med drugim posledica neustreznega vrednotenja pomena ohranjanja romskega jezika in kulture ter neenako vrednotenje v primerjavi z jezikom in s kulturo slovenskega okolja (Baranja, 2013b: 296).

Dobro poznavanje maternega jezika je torej pomembno zaradi ohranjanja lastne kulturne identitete, predstavlja pa tudi pogoj za šolsko uspešnost, vendar na to vpliva tudi poznavanje in obvladanje jezika, ki je učni jezik in predmet. Graditev pouka na slovenščini kot materinščini velikokrat predstavlja oviro na poti uspeha otrok, ki živijo pri nas in so del manjšinskih etničnih skupin (Skubic Ermenc, 2007, v Bilanović, 2009: 6).

Strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju se pri svojem delu z otroki Romov srečujejo z različnimi situacijami: na eni strani so otroci, katerih materni jezik je romščina, na drugi strani pa otroci, ki sicer odraščajo v večjezičnem okolju, vendar romščine zaradi različnih vzrokov ne uporabljajo za komuniciranje (Baranja, 2013b: 294), seveda pa so med njimi tudi otroci, ki romskega jezika sploh ne poznajo. Glede na to, da je večini otrok Romov slovenščina drugi jezik, v nadaljevanju predstavljamo dejavnike, ki lahko uspešno vplivajo na učenje drugega jezika (Bilanović, 2009):

- **Otrokova starost**

Večina raziskav kaže, da se drugega jezika najlažje naučimo v najzgodnejšem obdobju otroštva.

- **Motivacija**

Pri usvajanju drugega jezika je motivacija lahko otrokova želja ali potreba (zaradi šolanja ali preprosto sporazumevanja z vrstniki med igro) (Knaflič, 1991, v Bilanović, 2009: 9).

- **Intelektualne sposobnosti**

»Bistri otroci z dobro razvitim govorom bodo hitreje obvladali jezik kot otroci s počasnejšim intelektualnim razvojem, ki imajo težave pri usvajanju materinščine« (Knaflič, 1991: 27, v Bilanović, 2009: 10), vendar Prebeg-Vilke (1995: 67, v Bilanović, 2009: 10) dodaja, da je inteligenca odločilna za uspehe pri učenju tujega jezika v razmerah šolskega pouka, ki poteka s formalnimi metodami poučevanja, da pa

je mnogo manj pomembna v naravnih situacijah, v katerih učenci usvajajo drugi jezik, ko komunicirajo v tem jeziku in so obdani tudi s kulturnimi pridobitvami dežele drugega jezika.

- Osebnostne značilnosti

Knaflič (1991, v Bilanovič, 2009: 11) navaja, da je za uspešno obvladanje jezika nujno, da se otrok čim več pogovarja.

- Starši

Starši lahko s svojim ravnanjem ustrezno vplivajo na otroka in pripomorejo k uspešnemu usvajanju drugega jezika. To lahko dosežejo med drugim s pohvalami, spodbudami in z neposredno pomočjo pri učenju (Knaflič, 1991, v Bilanovič, 2009: 11).

- Vrstniki

Na šolske otroke po desetem letu starosti močno vplivajo tudi vrstniki, kar je moč čutiti tudi pri usvajanju in učenju jezika. Vrstniki in sredstva javnega obveščanja ponujajo namreč veliko priložnosti za poslušanje in prebiranje v drugih jezikih, kar ugodno vpliva na samo učenje (Knaflič, 1991, v Bilanovič, 2009: 12).

Tudi v *Zeleni knjigi: Migracije in mobilnost: izzivi in priložnosti za izobraževalne sisteme v EU* (2008, v Bilanovič, 2009: 13) lahko zasledimo, da na uspeh vpliva tudi pritisk vrstnikov. Učenci, katerih materni jezik ni učni jezik, so običajno bolj uspešni, če obiskujejo razrede skupaj s sošolci, ki dobro obvladajo jezik države gostiteljice in imajo visoka pričakovanja glede izobrazbe.

- Interkulturalna vzgoja in družinska socializacija

Resman (2003, v Bilanovič, 2009: 13) navaja, da je zelo pomembno, če se v otrokovem družinskem jezikovnem okolju poleg narečja ali jezika manjšine (npr. albanščine, romščine, srbščine itn.) uporablja tudi knjižni jezik posamezne države. Otrok, ki obvlada le posamezno narečje ali svoj materni jezik, ki ni jezik socialnega okolja, v katerem družina živi, se bo socialno aktivneje vključeval v družbo šole, ko bo v družbi z vrstniki iz podobnega socialnega okolja, ko se bo iz šole vračal v svoje družinsko in sorodstveno okolje.

- Učitelj in trajanje učenja

Knaflič (1991: 28, v Bilanovič, 2009: 14) ugotavlja, da »način (metoda) ali pogoji, pod katerimi poteka učenje jezika prav tako neposredno vplivajo na uspešnost učenja. Uspešnost bo odvisna od tega, ali se otrok z drugim jezikom srečuje nekaj ur tedensko ali vsakodnevno, toda samo v šoli (pouk obiskuje v drugem jeziku), ali pa se z drugim jezikom srečuje v šoli, na ulici in delno v družini«. Potrebno je vedeti, da otroci, ki obiskujejo pouk v drugem in ne v maternem jeziku, drugi jezik pa šele usvajajo, so v podrejenem položaju in potrebujejo v povprečju nekaj let, da se izenačijo z vrstniki, ki se šolajo v maternem jeziku.

Tudi *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji – dopolnilo k Strategiji 2004* (2011: 13-17) navaja vrsto ciljev in dejavnosti za realizacijo ciljev, ki so povezani z uspešnim učenjem romskega in slovenskega jezika ter zagotavljanjem spodbudnega učnega okolja za otroke Romov:

- *zgodnje vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem: vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih vsaj dve leti pred pričetkom osnovne šole, tj. najpozneje s štirimi leti; namen vključevanja v vrtce je predvsem učenje jezika (tako slovenskega kot romskega) ter socializacija v vzgojno-izobraževalni instituciji, ki posreduje izkušnje in vzorce, ki otroku omogočajo lažji vstop in vključevanje v osnovno šolo;*
- *romski pomočnik: neznanje slovenskega jezika ter neuspešno vključevanje otrok lahko odpravljamo oziroma ublažimo tudi z uvedbo romskega pomočnika, ki bo otrokom pomagal prebroditi čustveno in jezikovno oviro in bo predstavljal neke vrste most med vrtcem oziroma šolo ter romsko skupnostjo;*
- *vsebinsko prilagajanje programov: v osnovni šoli uvedba pouka romskega jezika na fakultativni ravni, učenje slovenskega jezika, identifikacija ciljev (npr. večkulturnosti) oziroma standardov znanja v učnih načrtih, ki se dosežejo z vsebinami romske kulture, zgodovine in identitete.*

ZAGOTAVLJANJE SPODBUDNEGA UČNEGA OKOLJA, V KATEREM LAHKO OTROK/UČENEC RAZVIJA VSE SVOJE POTENCIALE

Okolje, v katerem otrok/učenec odrašča in se razvija ter v katerem usvaja materni in druge jezike, igra ključno vlogo pri tem, kako uspešen bo otrok/učenec v tem procesu (Tankersley, 2006). Oblikovanje učnega okolja, v katerega vstopajo otroci Romov, ko se vključujejo v vzgojo in izobraževanje, mora temeljiti na vsaj treh načelih (Tankersley, 2006: 17-18):

1) Uresničevanje enakosti v smislu zagotavljanja visokokakovostne vzgoje in izobraževanja za vse otroke s posebnim poudarkom na izenačevanju možnosti za prikrajšane otroke. V tem kontekstu si je treba prizadevati za:

- preizpraševanje in preoblikovanje pričakovanj strokovnih delavcev in vseh drugih izvajalcev do otrok/učencev, njihovih družin in skupnosti, v katerih delajo;
- preoblikovanje načinov in strategij poučevanja ter
- preoblikovanje oddelčne/razredne klime.

Pri tem se morajo strokovni delavci in drugi izvajalci zavedati vpliva skritega kurikula na uspešnost otrok/učencev in morajo zato temu primerno otrokom/učencem, katerih učni jezik ni materni jezik, zagotavljati enako kakovostno učenje in poučevanje kot otrokom/učencem, katerih materni jezik je hkrati tudi jezik poučevanja. V tem kontekstu je treba vsem otrokom/učencem zagotavljati: ustrezno podporo v maternem jeziku otroka/učenca, enako visoka pričakovanja za doseganje uspehov ter poudarjanje razvoja kritičnega mišljenja in ne le besednega zaklada ter slovnice jezika, ki ga otroci/učenci šele usvajajo.

2) Oblikovanje multikulturnega kurikula, ki podpira pluralizem kultur, ne pa kulturne asimilacije ali kulturne segregacije. Za vzgojno-izobraževalno institucijo, ki je kulturno pluralna, je značilno, da:

- imajo vsi, ki delajo z otroki/učenci, pozitivna pričakovanja do vseh otrok/učencev;
- strokovni delavci in drugi izvajalci oblikujejo taka učna okolja, ki spodbujajo pozitivne interakcije in komunikacije med otroki/učenci;
- strokovni delavci in drugi izvajalci razvijajo in izvajajo take dejavnosti, ki cenijo prispevke, navade in jezike vseh vključenih in ne le tistih, ki prihajajo iz dominantnih skupin.

V primerih, ko otroci/učenci in strokovni delavci/drugi izvajalci pripadajo različnim etničnim skupinam ali nacionalnostim, bo imelo to vsekakor vpliv na načine komuniciranja, vključevanja, pojavili se bodo tudi različni pogledi na svet in delovanje družbe in posledično bo to vplivalo tudi na večje težave v zagotavljanju enakih izobraževalnih možnosti vsem otrokom/učencem. Da bi v tem kontekstu dosegli vsakega otroka/učenca, je treba vedeti naslednje: ni dovolj, da njihove kulture in jezike zgolj prepoznamo, moramo jih tudi ceniti in prepoznati kot pomembne. To pomeni, da vsa njihova znanja in izkušnje vključimo v vse dejavnosti, ne pa da se osredotočamo le na znanja dominantne kulture.

3) Zagotavljanje procesa, v katerem posameznik postaja multikulturna oseba in razvija kompetence na različne načine, skozi različna prepričanja in preko različnih zaznavanj.

Zgornji zapis temelji na *Konvenciji o otrokovih pravicah* (1989), ki poudarja, da ima vsak otrok pravico do izobrazbe, dejavne vključenosti v skupnost in nediskriminacije. Prav tako ima vsak otrok pravico odraščati in se izobraževati v okoljih, v katerih je prepoznana enakost brez kakršnihkoli oblik diskriminacije. Vendarle pa v tem kontekstu avtorice Tankersley, Brajković, Handžar, Rimkiene, Sabaliauskiene, Trikić in Vonta

(2013: 70) opozarjajo, da »dejstvo, da je izobraževalni sistem vsem enako dostopen, ne pomeni, da v njem ni diskriminacije, da so vsi socialno sprejeti in da imajo enake možnosti za uspeh«. Podobno se je izkazalo tudi v *Evalvacijski študiji uspešnosti romskih učencev v prvi triadi osnovne šole* (Vonta in Jager, 2013): »vključenost romske kulture v kulturo šole še vedno ostaja problematična« (Vonta in Baranja, 2013: 186, v Vonta in Jager, 2013). V kontekstu zagotavljanja vzgoje in izobraževanja brez diskriminacije je zato zelo pomembno, kakšna so pričakovanja strokovnih delavcev do otrok/učencev, kako vrednotijo pripadnike drugih kulturnih in jezikovnih ozadij, kakšno učno okolje oblikujejo in koliko ter kako v procese vključevanja romske kulture v kulturo vrtca/šole vključujejo romske starše.

Zelo je pomembno, da imajo otroci/učenci v učnem okolju oddelka/razreda priložnost videti sebe, svoje družine in skupnosti, iz katerih prihajajo, in sicer na slikah, v učbenikih ali v književnih delih (York, 2003, v Tankersley et al., 2013: 70). Da bi zagotovili nediskriminatorno vzgojo in poučevanje, je torej pomembno, da v učnem okolju zagotovimo fotografije ljudi, ki prihajajo iz istih skupnosti kot otroci/učenci sami, da zagotovimo poslušanje znane glasbe, branje in poslušanje znanih zgodb ter ne nazadnje tudi zagotavljanje predstavnikov njihovih skupnosti v oddelkih/razredih. Otroci/učenci se bodo tako počutili bolj sprejete, dobrodošle in varne, čutili bodo pripadnost skupini (Tankersley et al., 2013), kar bo vplivalo na njihovo uspešnost tako pri učenju kot tudi pri usvajanju jezika – tako maternega kot tudi jezika poučevanja.

V tem kontekstu je pomembno, da otrokom zagotavljamo interakcije z osebami, ki so »jezikovni modeli«, in sicer v okolju, v katerem se otroci počutijo dobro, varno in sprejeto (Tankersley, 2006: 27). To je še posebej pomembno v kontekstu zagotavljanja razumevanja jezika poučevanja, saj, kot je bilo ugotovljeno v *Evalvacijski študiji uspešnosti romskih učencev v prvi triadi osnovne šole* (Vonta in Jager, 2013), je razumevanje jezika poučevanja še posebej pomembno z vidika preprečevanja zgodnjega opuščanja šolanja in zagotavljanja večje šolske uspešnosti otrok Romov; otroci Romov se namreč v veliko primerih srečujejo z nepoznavanjem slovenskega jezika, kar poleg slabšega socialno-ekonomskega statusa in slabih bivalnih pogojev le še pogloblja razlike med otroki/učenci Romov in drugimi učenci. V tem kontekstu se bo treba vprašanja

lotiti reševati z več strani: narediti velik korak naprej v smeri dvojezičnega poučevanja in oblikovanja dvojezičnih gradiv, strokovni delavci in drugi izvajalci pa se bodo morali usposobiti za rabo romskega jezika in k njihovi uporabi spodbujati tudi učence Rome (Jager, 2013: 94, v Vonta in Jager, 2013).

Pri zagotavljanju interakcij s t. i. jezikovnimi modeli bi moral najpomembnejšo vlogo odigrati romski pomočnik, ki »naj bi vzpostavljaj most med obema kulturama, pomagal tako romskim kot tudi neromskim otrokom ter bil eden izmed bistvenih dejavnikov uspešne integracije otrok Romov v vzgojo in izobraževanje« (Jager, 2013, v Vonta in Jager, 2013: 98). Seveda pa ne smemo vsega bremena prenesti na ramena romskih pomočnikov, temveč si moramo prizadevati za usposabljanja strokovnih delavcev in drugih izvajalcev za razumevanje in uporabo romskega jezika. Rezultati *Evalvacijske študije* (Vonta in Jager, 2013) namreč kažejo, da je poznavanje romskega jezika prisotno le v okoljih, v katerih so zaposleni tudi romski pomočniki, kajti le posamezni učitelji razumejo ali rabijo nekaj romskih besed (Vonta in Baranja, 2013, v Vonta in Jager, 2013: 189).

Najbolj idealno bi seveda bilo, če bi vzgojno-izobraževalne institucije lahko zaposlovale dvojezične pedagoge (Tankersley et al., 2013). To je v nekaterih slovenskih vrtcih in osnovnih šolah sicer že praksa, in sicer zaposlujejo romske pomočnike (npr. v okviru projekta *Skupaj do znanja – Uresničevanje ciljev Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v RS*), vendar, v okoljih, kjer to (še) ni mogoče, pa lahko strokovni delavci in drugi izvajalci izberejo široko paleto strategij, ki podpirajo otroka, katerega materni jezik ni jezik poučevanja. To pomeni, da strokovni delavci in drugi izvajalci (Tankersley et al., 2013: 79):

- pripravljajo učne dejavnosti, v katerih otroci/učenci uporabljajo tako materni jezik kot tudi jezik, katerega šele usvajajo;
- vsem otrokom zagotavljajo priložnosti za prepoznavanje in izražanje spoštovanja do maternega jezika vsakega posameznega otroka;
- dajejo podporo v obeh jezikih, zlasti takrat, ko je treba oceniti otrokovo razumevanje in znanje.

Pri tem lahko strokovni delavci in drugi izvajalci otroke/učence, ki ne govorijo jezika poučevanja, podpirajo na naslednje načine (Tankersley et al., 2013: 79):

- k sodelovanju v oddelku/razredu povabijo starše otrok in jih prosijo za prebiranje ali pripovedovanje zgodb v maternem jeziku;
- posnamejo pesmi, uspavanke, zgodbe v maternem jeziku (Peeters in Boudry, 2004, v Tankersley et al., 2013);
- med seboj seznanijo in povežejo otroke in družine, ki govorijo isti jezik;
- oblikujejo slovar v maternem jeziku otroka/učenca z najpomembnejšimi besedami in izrazi;
- učinkovito uporabljajo in v vzgojno-izobraževalno delo vključujejo pomočnike/asistente oziroma druge, ki govorijo otrokov materni jezik.

Najbolj pomembno, česar se morajo strokovni delavci in drugi izvajalci, ki se srečujejo z otroki/učenci, ki ne govorijo jezika poučevanja, zavedati, je, da ne popravljajo njihovega govora, pač pa da jih spodbujajo h komunikaciji, kakršno otroci/učenci obvladajo. Za usvajanje drugega jezika namreč otrok/učenec potrebuje veliko spodbude in časa, da bo v vsakdanjih pogovorih začel tekoče govoriti v novem jeziku. Pravilen govor se bo razvil sam od sebe, in sicer takrat, ko se strokovni delavec ne bo pretirano osredinjal nanj, pač pa bo otroku/učencu pomagal in iskal načine, da se bo pri učenju novega jezika počutil varnega. Pri tem lahko uporablja različne strategije, na primer: uporablja lahko pripomočke, slike, igro vlog ali telesno govorico (Tankersley et al., 2013: 31).

Pomembno je tudi to, da se strokovni delavci in drugi izvajalci zavedajo, da otroci, ki usvajajo drugi jezik, nekaj časa svojega znanja niso sposobni izkazati z verbalno komunikacijo, zato je v tem kontekstu odgovornost strokovnih delavcev in drugih izvajalcev, da jim omogočijo izražanje po drugih kanalih, na primer s pomočjo neverbalne komunikacije ali preko alternativnih in netradicionalnih načinov, ki otrokom/učencem omogočajo izražanje (Tabors, 1997, v Tankersley, 2006: 28). V zagotavljanju tega pa moramo biti pozorni na izkazovanje visokih pričakovanj, saj so otroci/učenci, kljub temu, da se še niso zmožni izražati v jeziku poučevanja, še vedno sposobni višjih miselnih

procesov in opravljanja zahtevnih nalog. Učinkovita in stalna komunikacija na ravni visokih pričakovanj do vseh otrok pomaga otrokom/učencem razviti tudi zdravo samopodobo (Rist, 1970, v Tankersley, 2006: 28).

Rezultati *Evalvacijske študije uspešnosti romskih učencev v prvi triadi osnovne šole* (Vonta in Jager, 2013) v kontekstu izražanja visokih pričakovanj do otrok Romov niso spodbudni, zato je treba zavedanju o pomenu izkazovanja visokih pričakovanj do vseh otrok namenjati posebno pozornost. Da bi otroci/učenci dosegali visokokakovostne rezultate, je, kot smo že omenili, pomembno, da se otroci/učenci čutijo sprejete, da čutijo, da lahko svobodno izbirajo in počnejo, kar želijo, ter da čutijo, da se lahko »izražajo brez strahu pred zavrnitvijo, posmehovanjem in izločitvijo« (Tankersley et al., 2013: 171). Pri tem je pomembno tudi, da je učno okolje, v katerem se otroci/učenci učijo, raziskujejo, srečujejo z vrstniki itd., inkluzivno naravnano. Sapon-Shevin (1999, v Tankersley et al., 2013: 171) je mnenja, da je inkuzivno okolje tisto, ki »vključuje vse vrste razlik v družbi«, in sicer na način, da zagotavlja (Sapon-Shevin, 1999, v Tankersley et al., 2013: 171):

- odkrit pogovor o vseh razlikah med ljudmi ter o podpori in pomoči, ki jo ljudje želijo in potrebujejo;
- zavezanost k zagotavljanju otrokovih/učenčevih individualnih potreb;
- namenjanje posebne pozornosti razumevanju, da razlike med otroki/učenci ne postanejo temelj za diskriminacijo in zatiranje;
- spodbujanje otrok/učencev, da so drug drugemu zavezniki.

Zgoraj navedeno nakazuje, da morajo strokovni delavci in drugi izvajalci otrokom/učencem zagotavljati, da se v učnem okolju počutijo spoštovane – takrat se bo izboljšalo njihovo dobro počutje in s tem tudi njihovi učni rezultati. »Učno okolje mora vsem otrokom zagotavljati uspeh« (Tankersley et al., 2013: 172), to pa je mogoče najbolje doseči v okolju in z vzgojno-izobraževalnimi pristopi, ki so osredinjeni na otroka/učenca.

Na otroka/učenca osredinjeno vzgojo in izobraževanje v skladu z načelom delovanja v otrokovo najboljšo korist poudarja tudi *Konvencija o otrokovih pravicah* (1989, 29. člen), in sicer poudarja, da mora biti kurikulum neposredno povezan z otrokovimi socialnimi, kulturnimi, okoljskimi in ekonomskimi značilnostmi, z njegovimi trenutnimi ali bodočimi potrebami, v celoti mora upoštevati tudi otrokove razvijajoče se sposobnosti. V tem okviru morajo biti metode poučevanja prilagojene različnim potrebam različnih otrok (Združeni narodi, 2001: 4).

Uresničevanje na otroka osredinjenih pristopov in upoštevanje kulturne, razvojne in individualne primernosti vodi v oblikovanje take šole/vrtca oziroma programov, ki so inkluzivno naravnani. Po mnenju avtoric McCombs in Whisler (v Vonta, 2009: 83) »osredotočenost na otroka oziroma učenca pomeni, da veš, kako vsak otrok razume svoj svet in kako pristopa k procesu učenja«.

Na otroka/učenca osredinjen pristop verjame v otrokov celosten razvoj, v kulturno, individualno in razvojno primerno učno okolje in pristope k učenju (Vonta, 2006):

- razvojna primernost temelji na poznavanju primernih izkušenj, materialov in interakcij, ki spodbujajo otrokov razvoj;
- uresničevanje individualne primernosti zahteva od strokovnih delavcev in drugih izvajalcev natančno poznavanje posameznikovih močnih področij, potreb in interesov, po drugi strani pa tudi spoznanje, da se vsak otrok/učenec razvija in uči različno hitro in na različne načine;
- kulturna primernost pomeni poznavanje kulturnega in socialnega okolja, v katerem otrok/učenec odrašča, ter vključevanje potreb družin, njihovih vrednot in kulture v učne izkušnje otrok/učencev (Vonta, 2009: 86).

Vloga strokovnih delavcev in drugih izvajalcev v na otroka/učenca osredinjenem pristopu je usmerjena v oblikovanje učnih izkušenj, ki spodbujajo otrokov/učenčev razvoj, in v sooblikovanje fizično varnega okolja ter učeče se, psihološko varne skupnosti. Odrasla oseba je tista, ki

spodbuja možnost izbire, razvijanje samostojnosti in sodelovanja, poudarjeno pa je tudi sodelovanje in vključevanje staršev v proces vzgoje in izobraževanja (Vonta, 2006: 6).

Vandenbroeck pravi, da mora biti »na otroka osredinjen kurikulum tudi na družino osredinjen kurikulum« (Vandenbroeck, 2011: 2), katerega uresničevanje je ključno v skrbi za razvoj otrokove/učenčeve pozitivne samopodobe, njegovega dobrega počutja in posledično doseganja uspehov. Vzgojno-izobraževalne institucije morajo biti mesta, kjer vsak otrok/učenec, starš in strokovni delavec čuti, da pripada. To pomeni ustvarjanje aktivne politike, ki pri oblikovanju kurikula upošteva družinske kulture in posebnosti (Vandenbroeck, 2011: 2-3).

Če uresničevanje na otroka osredinjenih pristopov in upoštevanje kulturne, razvojne in individualne primernosti vodi v oblikovanje take šole/vrtca oziroma programov, ki so inkluzivno naravnani, to pomeni, da si je treba prizadevati, da se vsi vključeni – otroci/učenci, strokovni delavci in drugi izvajalci ter tudi starši – »čutijo sprejete, spoštovane in jim je omogočeno, da se njihov glas sliši« (Jager, 2013, v Vonta in Jager, 2013: 98). Rezultati *Evalvacijske študije uspešnosti romskih učencev v prvi triadi osnovne šole* (Vonta in Jager, 2013) tudi v tem kontekstu ne kažejo spodbudnih rezultatov glede prizadevanj za vključevanje romskih družin v proces vzgoje in izobraževanja; pravzaprav so starši prepoznani kot »krivci«, da so učenci Romov v šoli neuspešni ali da je ne dokončajo (Jager, 2013, v Vonta in Jager, 2013: 98), strokovni delavci tožijo tudi nad neodzivnostjo romskih staršev. Po drugi strani pa se je v tej isti evalvacijski študiji izkazalo, da sodelovanje staršev s šolo (vključevanje v delavnice za starše in otroke, udeležba na govorilnih urah ipd.) predstavlja pomemben napovednik, ki se povezuje z uspešnostjo romskih učencev v osnovni šoli – bolj kot so bili starši vključeni v delo in življenje šole, boljši je bil učni uspeh njihovih otrok.

Za uspešnejše vključevanje (romskih) staršev (oz. staršev, katerih materni jezik ni jezik večinskega prebivalstva) v življenje in delo vrtca/šole je treba upoštevati oziroma uresničevati naslednje (Tankersley, 2006: 30):

- strokovni delavci in drugi izvajalci morajo s starši čim bolj zgodaj govoriti o željah, ki jih imajo za svoje otroke, o otrokovih potrebah in načinih, kako jim (staršem) lahko strokovni delavci/drugi izvajalci pri tem pomagajo; s tem bodo starši dobili vpogled v to, da so lahko v vzgojno-izobraževalnem procesu učinkoviti partnerji;
- v dejavnosti vrtca/šole je treba vključiti ne le starše, pač pa tudi druge člane družine in skupnosti, iz katere otrok/učenec prihaja;
- ustvarjati pogoje, v katerih bodo strokovni delavci in drugi izvajalci imeli možnosti za razvijanje medkulturnih veščin, saj se pri svojem delu srečujejo z otroki in družinami z različnimi kulturnimi ozadji, z različnimi pričakovanji in izkušnjami.

Prav tako pa morajo strokovni delavci in drugi izvajalci razumeti in biti prepričani, da (Henderson et al., 2007, v Tankersley et al., 2013: 44):

- imajo vsi starši za svoje otroke želje in sanje in da jim želijo le najboljše;
- so vsi starši sposobni podpirati svoje otroke pri učenju in razvoju;
- morajo biti starši in strokovni delavci vrtca/šole ter drugi izvajalci enakovredni partnerji;
- temeljno odgovornost za vzpostavljanje partnerstva med institucijo in domom nosijo strokovni delavci in drugi izvajalci, zaposleni v vzgojno-izobraževalni instituciji oziroma drugih institucijah.

V primerih vključevanja družin, ki govorijo drug jezik kot je jezik okolja oziroma poučevanja, lahko strokovni delavci oziroma drugi izvajalci poudarjajo pomen teh družin preko spodbujanja njihovega vključevanja v dejavnosti oddelka/razreda. Na primer, starši lahko preberejo zgodbo v njihovem maternem jeziku in tako drugim otrokom omogočijo izkušnjo z nerazumevanjem jezika. V primeru, ko je starš, katerega materni jezik ni jezik okolja, vključen v dejavnosti v oddelku/razredu, imajo drugi otroci/učenci priložnost opazovati in poslušati starša in otroka, kako komunicirata v njunem maternem jeziku – morda bodo drugi otroci/učenci prvič slišali, da njihov vrstnik govori drugi jezik. Prisotnost starša bo

tudi dvignila otrokovo/učenčevo samozavest in dobro počutje v oddelku/razredu – priložnost, da lahko otrok/učenec, ki je bil doslej bolj ali manj tiho, v razredu komunicira v svojem maternem jeziku, mu daje spodbudo in občutek, da je v oddelku/razredu dobrodošel.

Je pa v prizadevanjih za vključevanje staršev v dejavnosti oddelka/razreda zelo pomembno, do katere mere smo bili uspešni pri vzpostavljanju zaupanja staršev otrok Romov v vzgojno-izobraževalne institucije in strokovne delavce. To je, še posebej, če govorimo o vključevanju otrok Romov v predšolske programe, ključnega pomena, saj po navadi romski »starši niso prisiljeni iskati rednega varstva za svojega otroka med odsotnostjo zaradi dela« (Vonta, 2013, v Vonta, 2013: 31) zaradi visoke brezposelnosti. Zaupanje je nemogoče zgraditi ob vključitvi otroka v vzgojno-izobraževalno institucijo – čez noč, še posebej, če predvidevamo, da so osebne izkušnje z izobraževanjem staršev otrok Romov prej negativne kot pozitivne. Zaupanje je treba graditi že mnogo pred vključitvijo otroka/učenca v vrtec/šolo (Vonta, 2013 v Vonta, 2013: 32).

Pri razumevanju pomena maternega jezika za učenje nadaljnjih jezikov in zagotavljanju spodbudnega učnega okolja, v katerem lahko otroci Romov razvijajo vse svoje potenciale, vam je lahko v pomoč tudi različna otroška, mladinska in druga literatura v romskem in slovenskem jeziku, ki jo predstavljamo v nadaljevanju.

OTROŠKA IN MLADINSKA LITERATURA, KI PRISPEVA K JEZIKOVNEMU RAZVOJU OTROK ROMOV

V tem delu kataloga se nahajata dva seznama literature, in sicer seznam otroške in mladinske literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov ter seznam druge literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov. Nabor literature, ki se nahaja v obeh seznamih, smo pridobili s pomočjo obrazca za zbiranje otroške in mladinske literature, ki prispeva k razvoju komunikacijskih veščin v romskem in slovenskem jeziku. Omenjeni obrazec je v izpolnjevanje bil razposlan vsem zaposlenim v okviru projekta *Skupaj do znanja – Uresničevanje ciljev Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v RS*, vrtcem in osnovnim šolam, ki so vključeni v Mrežo vrtcev in osnovnih šol Korak za korakom, drugim vrtcem in osnovnim šolam, ki imajo otroke Rome, različnim (romskim) nevladnim organizacijam ter posameznikom, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki Romov. Ustrezno literaturo, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, smo zbrali tudi s pomočjo baze podatkov (cobib.si), spletnega brskalnika in osebne arhiva. Pri tem je zelo pomembno poudariti, da se na usposabljanju za uporabo kataloga osredotočamo tudi na refleksijo pridobljenih informacij v obrazcih za zbiranje otroške in mladinske literature, ki prispeva k razvoju komunikacijskih veščin v romskem in slovenskem jeziku, poseben poudarek pa dajemo temu, v kakšne namene in kako se navedena literatura uporablja.

Seznam otroške in mladinske literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, vsebuje naslednje kategorije: avtor, naslov, vrsta gradiva, jezik, v katerem je gradivo dostopno, založništvo in izdelava. Vrste gradiv, ki prevladujejo, so sledeče: slikanica, pravljica, slovar, učbenik, ljudsko slovstvo, poezija, kratka proza, priročnik, zvočni CD, drama, delovni zvezek in notno gradivo. Večina gradiv je dostopna v slovenskem in/ali romskem jeziku, nekatera pa tudi v drugih jezikih (npr. v hrvaščini, srbsčini, makedonščini, albanščini, madžarščini in angleščini). Seznam otroške in mladinske literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, je razporejen po abecednem redu, vsebuje pa 129 enot.

Avtor ²	Naslov	Vrsta gradiva	Jezik	Založništvo in izdelava
Andersen, Hans Christian	Najlepše pravljice	pravljice	slovenski	Ljubljana: Koleda, 2003
Antončič, Boža	Računam do 10: delovni zvezek za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1997
Baghdasaryan, Rouzanna	Tema/Šitišaugo/Tama	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Baghdasaryan, Rouzanna	Miško hoče pobegniti/U Miško kaumel te ispidel/Miško kanini naši	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011

² Če avtor ni naveden, gre za ljudsko slovstvo ali delo, katerega avtor je neznan.

<p>Baranja, Samanta</p>	<p>Učim se romsko: trijezični slikovni slovar za starostno skupino od 2 do 3 let/Sikjovav romaun: trinčhibkjengro kipengro alavari mišti beršeskri grupa zaru 2 ži 3 berš/Sikavu pe romane: trinjezično risindo slovari vašu purani skupina od 2 di 3 berš</p>	<p>slovar</p>	<p>slovenski, romski</p>	<p>Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2012</p>
<p>Baranja, Samanta</p>	<p>Učim se romsko: trijezični slikovni slovar za starostno skupino od 4 do 5 let/Sikjovav romaun: trinčhibkjengro kipengro alavari mišti beršeskri grupa zaru 4 ži 5 berš/Sikavu pe romane: trinjezično risindo slovari vašu purani skupina od 4 di 5 berš</p>	<p>slovar</p>	<p>slovenski, romski</p>	<p>Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2012</p>

Baranja, Samanta	Učim se romsko: trijezični slikovni slovar za starostno skupino od 6 do 8 let/Sikjovav romaun: trinčhibkjengro kipengro alavari mišti beršeskri grupa zaru 6 ži 8 berš/Sikavu pe romane: trinjezično risindo slovari vašu purani skupina od 6 di 8 berš	slovar	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2012
Berisha, Shemsedin (ur.)	Otroci potrebujejo zgodbe: romske in slovenske pripovedke	ljudsko slovstvo	slovenski, romski	Maribor: Frekvenca, socialno kulturno združenje nemirnih in aktivnih, 2014
Brezar, Madalina; Brezar, Srečko	Spomlad avi/Pomlad se prebuja	poezija	slovenski, romski	Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2011
Brezar, Srečko	Mengaro življeni/Naše življenje	knjiga	slovenski, romski	Lokve zu Črnomli/Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2004
Brezar, Srečko	Šošoro ka le hine kanora tiknona/Zajček kratkouhec: kratke zgodbice o ljudeh in živalih	kratka proza	slovenski, romski	Črnomelj: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2010

Březinová, Ivona	Doroteja in njena očala/I Doroteja te lakre očale/Doroteja i lakare špeglja	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Brunel, Aude	Gremo na delo/Žas pri buti/Džam pu buti	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Cener, Zalika	Bela Rominja Ali/Parni Romni Ali	kratka proza	slovenski, romski	Piran: Medobčinsko romsko društvo Primorske Mro dada, 2015
Flisar, Janko	Romček Jankec - Forjankec	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Center šolskih in obšolskih dejavnosti, 2015
Fries, Claudia	Pujsa imamo za soseda	slikanica	slovenski	Radovljica: Didakta, 2000
Gligič, Milijana	Oba sva samo otroka/Duj hinjam samo chavora	slikanica	slovenski, romski	Trebnje: Romsko društvo Romano drom, 2010
Gomboc, Mateja	Matic in Meta vsepovsod	priročnik	slovenski	Ljubljana: Družina, 2015
Green, Jen	Varčevanje z energijo	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
Green, Jen	Onesnaževanje zraka	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
Green, Jen	Varčevanje z vodo	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006

Grginič, Marija; Snoj, Vilma	ABC 1, Ko pravljice oživijo: berilo za pouk slovenščine v 1. razredu devetletne osnovne šole	učbenik	slovenski	Trzin: Izolit, 1999
Grimm, Jacob; Grimm, Wilhelm	Volk in sedem kozličkov/Ruv i sedam kozice	pravljica	slovenski, romski	Celovec: Mohorjeva družba, 2007
Hanuš, Barbara	O Jakobu in mucu Mici. Maškare/Maškare/Maskenbal/ Foušing/Maska	slikanica	slovenski, hrvaški, makedonski, romski, albanski	Dob pri Domžalah: Miš, 2011
Hanuš, Barbara	O Jakobu in mucu Mici. Novoletna smrečica/Božično drvc/ Novogodišna elka/Neve beršeskro boroco/Bredhi i vitit të ri	slikanica	slovenski, hrvaški, makedonski, romski, albanski	Dob pri Domžalah: Miš, 2010
Hanuš, Barbara	O Jakobu in mucu Mici. Rojstni dan/ Rođendan/Rodenden/Ulipnaskro dij	slikanica	slovenski, hrvaški, makedonski, romski	Dob pri Domžalah: Miš, 2009
Harris, Moira C.; Swinney, Nicola Jane	Konji: izvor in značilnosti 100 pasem z vsega sveta	knjiga	slovenski	Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2011
Haxhia, Miranda	Punčkin nos/Babutkakro nak/ Punčkakaro nakh	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za

				korakom, 2011
Horvat, Jožek	Ratfalu paunji/Krvava voda	drama	slovenski, romski, hrvaški, srbski	Murska Sobota: Romsko društvo Romani Union, 1999
Horvat, Jožek	Ciganka Irina	drama	slovenski	Murska Sobota: Romsko društvo Romani union, 2006
Horvat, Jožek	Romani čhib II/Romski jezik II	slovar	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2005
Horvat, Jožek	Romane sune: paramisća te djija/ Romske sanje: pravljice in pesmi	razne literarne vrste	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2014
Horvat, Jožek	Romski jezik - osnova za razumevanje zgodovine in kulture Romov	knjiga	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani Union, 2011
Horvat, Jožek	Hegeduva/Violina	drama	slovenski, romski	Murska Sobota: Romsko društvo Romani Union, 2002
Horvat, Jožek (ur.)	Pravljice iz Bukovine/Paramisija andri Bukovina	knjiga	slovenski, romski	Murska Sobota: Romsko društvo Romani Union, 2015
Hudicourt, Caroline	Mango za dedka/Mango mištu papo/Mango vašu phurano dade	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011

Hudorovac, Stojan; Bajt, Sambi; Hudorovac, Jasmin; Koščak, Tina	Most prijateljstva/Mosto prijateljstvo/Pejtaušaugoskri phurt: pravljica v slovenščini, dolenjski romščini in prekmurski romščini	slikanica	slovenski, romski	Grosuplje: Društvo Romi gredo naprej/Roma džan angle; Šmarje-Sap: Buča, 2009
Inskipp, Carol	Odpadki in recikliranje	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
Jiménez, Núria; Jiménez, Empar	Skrbimo za naš planet. Odpadki fej!	slikanica	slovenski	Ljubljana: DZS, 2011
Jiménez, Núria; Jiménez, Empar	Skrbimo za naš planet. Voda pljusk!	slikanica	slovenski	Ljubljana: DZS, 2011
Jiménez, Núria; Jiménez, Empar	Skrbimo za naš planet. Zrak švist!	slikanica	slovenski	Ljubljana: DZS, 2011
Jiménez, Núria; Jiménez, Empar	Skrbimo za naš planet. Energija klik!	slikanica	slovenski	Ljubljana: DZS, 2011
Kerkoš, Saša	Jagoda	slikanica	slovenski, romski, angleški	Krško: Društvo zaveznikov mehkega pristanka; Ljubljana: Amnesty International Slovenije, 2008
Kette, Dragotin	Mravlji/Mravljinci	slikanica	slovenski, romski	Novo mesto: Goga, 2011
Kette, Dragotin	Čebela in črmlj/Čibelica i črmlji	kratka proza	slovenski, romski	Novo mesto: Goga, 2011
Klepac, Marjanca; Pogač, Slavka	Slovenščina skozi letne čase: učbenik in delovni zvezek za	učbenik	slovenski	Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1999

	začetni pouk slovenskega jezika in kulture v tujini			
Kokalj, Tatjana	Kdo gre na sprehod v gozd?	slikanica	slovenski	Jezero [i. e. Preserje]: Morfem, 2009
Kokalj, Tatjana	Zelena jopica	slikanica	slovenski	Jezero [i. e. Preserje]: Morfem, 2009
Kokelj, Nina; Antonič, Kruno	Cigančica Kuku in Srebrna riba	kratka proza	slovenski	Preserje: Morfem, 2009
Kovačič, Jelenka	Domislin pe pu mande/Pomisli name	poezija	slovenski, romski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Učim se pisati/Sikavu pe pisini: dvojezično slovensko-romsko učno gradivo primerno za 2. ali 3. razred osnovne šole	delovni zvezek	slovenski, romski	Novo mesto: Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, 2009
Kozlevčar, Ana Marija	Slovensko-romski in romsko-slovenski slovarček	slovar	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2009
Kozlevčar, Ana Marija	Matematika: 4. razred. Delovni zvezek za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 2000
Kozlevčar, Ana Marija	Vaje iz slovenskega jezika: 4. razred, Delovni zvezek za učence	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 2000

	Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole			
Kozlevčar, Ana Marija	Spoznavanje narave in družbe: 3. razred, Delovni zvezek za pouk spoznavanja narave in družbe za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 2000
Kozlevčar, Ana Marija	Poletje: 2. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Poletje: 3. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999

Kozlevčar, Ana Marija	Pomlad: 2. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Pomlad: 3. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Zima: 3. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Zima: 2. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999

Kozlevčar, Ana Marija	Jesen. 3. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1999
Kozlevčar, Ana Marija	Jesen. 2. razred, Delovni zvezek za pouk slovenskega jezika in matematike za učence Rome, ki potrebujejo prilagajanje programa osnovne šole	učbenik	slovenski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1998
Kraljič, Helena	Stari avto	slikanica	slovenski	Jezero [i. e. Preserje]: Morfem, 2009
Kraljič, Helena	Ples v zabojniku	pravljice	slovenski	Ljubljana: Morfem, 2008
Kraljič, Helena	Listko in njegova življenja	slikanica	slovenski	Jezero [i. e. Preserje]: Morfem, 2009
Kraljič, Helena	Plastenka praznuje veliko noč	slikanica	slovenski	Jezero [i. e. Preserje]: Morfem, 2010
Kruk, Halya	Najmanjši/Lektikneder/Nartiknede	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011

Liliom, Laura	Ti si moj res dober prijatelj/Tu sal mro igen lačo pejtauši/Tuni hinas mro zares lačo kolega	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Livijen, Jože	Vragovedke: ciganske pravljice	pravljice	slovenski	Murska Sobota: Franc-Franc, 2012
Llewellyn, Claire	Zakaj naj pomagam?	knjiga	slovenski	Ljubljana: Orbis, 2001
Majhen, Zvezdana	Čas brez vode: ekološka pravljica	slikanica	slovenski	Ljubljana: DZS, 2007
Makarovič, Svetlana	Kam pa kam kosovirja	kratka proza	slovenski	Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015
Mayle, Peter	Baje me je prinesla štokrlja ali "Kako sem prišel na svet?"	knjiga	slovenski	Beograd: Baby Press [etc.], 1990
McCormick, Rosie	Znanilci pomladi: pomladanska pravljica	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
McCormick, Rosie	Zlatice in marjetice: poletna pravljica	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
McCormick, Rosie	Zlato rumen list: jesenska pravljica	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
McCormick, Rosie	Ples snežink: zimska pravljica	knjiga	slovenski	Ljubljana: Grlica, 2006
McGreevy, Paul; Ginis, Elizabeth	Psi: izvor in značilnosti več kot 160 pasem z vsega sveta	priročnik	slovenski	Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2013
Mckay, Kim; Bonnin Jenny	Postani ekofacal!: 100 stvari, ki jih lahko narediš, da rešiš planet	knjiga	slovenski	Ljubljana: Rokus Klett, 2010

Moses, Brian	Oprostite: učimo se lepega vedenja	knjiga	slovenski	Ljubljana: Orbis, 2000
Muck, Desa	Sej farba hi u them?	kratka proza	romski	Celovec: Mohorjeva družba, 2007
Neuendorf, Silvio	Niko Nosorog pa že ni pošast	slikanica	slovenski	Ljubljana: Kres, 2000
Panič, Predrag	Romani duša: romska poezija/poezija andar	poezija	slovenski, romski	Velenje: Romsko društvo Romano vozo, 2001
Pikalo, Matjaž	Samsara: kratke zgodbe	kratka proza	slovenski	Ljubljana: Prešernova družba, 2005
Podgoršek, Mojiceja	O dečku, ki se je bal vode/Palu čhau, so daralahi le panjistar	slikanica	slovenski, romski	Kranj: Damodar, 2009
Podgoršek, Mojiceja	Potovanje male plastične vrečke	slikanica	slovenski	Domžale: Epistola, 2015
Podobnik, Lojze; Šajnovič, Rajko	Rajkove pesmi/Rajkoskare džilava	poezija	slovenski, romski	Šentjernej: [samozal.] L. Podobnik, 2010
Prešeren, France	Džilavani buti i džilava/Poezije in pesmi	poezija	slovenski, romski	Ljubljana: Karantanija, 2006
Romski otroci iz romskega naselja Kamenci	Kasandra: romska pravljica	pravljica	slovenski, romski, madžarski	Kamenci: Romsko društvo Romano pejtaušago, 2006
Rudaš, Aljoša (ur.); Bačič, Jožefa (ur.)	Murska Sobota je tudi moje mesto: otročka monografija	knjiga	slovenski	Murska Sobota: Mestna občina, 2015
Sever, Iris	Zabavne zgodbe/Lek šukareder paramijski	kratka proza	slovenski, romski	Bevke: Smar-team, 2013

Stritar, Josip	Prijatelja/Prijateljini	slikanica	slovenski, romski	Novo mesto: Goga, 2012
Šajnovič, Rajko	Romano mothavibe i vištorje/ Romske zgodbe in pravljice	kratka proza	slovenski, romski	Ljubljana: Center šolskih in obšolskih dejavnosti, 2015
Šajnovič, Rajko	Pot/Drom	poezija	slovenski, romski	Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1995
Šarkezi, Mladenka	Po sledih jutra	poezija	slovenski, romski	Velenje: Romsko društvo Romano vozo, 2007
Šarkezi, Mladenka	Pesem je rojena solza	poezija	slovenski	Gornja Radgona: [samozal.], 1996
Škobalj, Goran	Zemlja je dobila vročino: ekološka pravljica za otroke in odrasle	slikanica	slovenski	Maribor: Ekološko-kulturno društvo Za boljši svet, 2008
Tavadze, Olesya	Bajko in Paskualina: zgodba o dveh prijateljih/U Bajko te i Paskualina: paramisi palu duj pejtauškja/Bajko i Paskualina: mothavibe vašu duj kolega	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Tong, Diane	Gypsy folktales	pravljice	angleški	New York: MJF Books, 1989
Traja Brizani, Imer (ur.)	Otroci, zapojte z nami!/Čhavalen, gilaven amencar!	notno gradivo	slovenski, romski	Ljubljana: Studio Print, 2005
Velthuijs, Max	Žabec in tujec	slikanica	slovenski	Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005
Vidmar, Janja	Kebarie	kratka proza	slovenski	Dob pri Domžalah: Miš, 2013

Voskoboinikov, Valery	Ledena sveča/Gjegoskri mumeli/ Ledoskari sviča	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Vujadinović, Nenad	Roni/Roni/Roni	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Wright, Sally Ann	Biblija vašu čhavora	knjiga	romski	Ljubljana: Družina, 2011
Zake, Daiga	Pomaranče za vse/Pomarandžnen mištu sa/Komaranče vašu sa	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
	Ciganske pravljice	ljudsko slovstvo	slovenski	Ljubljana: Mladinska knjiga, 1959
	Kako so nastale gosli: romska pravljica/Sar uli i hegeduva: romani paramistja	slikanica	slovenski, romski	Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006
	Bontonček ali Kako biti prijatelj z vsemi	priročnik	slovenski	Ljubljana: YHD - Društvo za teorijo in kulturo hendikepa, 2010

	Zlata orehova vejica/Zlato rihoskari vijica	ljudsko slovstvo	slovenski, romski	Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2014
	Šu bistro potokači hilo mlino	ljudsko slovstvo	slovenski, romski	Lokve zu Črnomlju/Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2014
	Mojca Pokrajculja: koroška pripovedka v slovenskem in romskem jeziku	slikanica	slovenski, romski	Novo mesto: Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, 2011
	Belokranjske in romske pravljice	ljudsko slovstvo	slovenski, romski	Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2006
	Romska uspavanka	knjiga	slovenski	Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2006
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 2/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 2	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2007
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 3/Paramistja andi	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2008

	Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 3			
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 4/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 4	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2009
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 5/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 5	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2010
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 6/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 6	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2011
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 7/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 7	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2012
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 8/Paramistja andi	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2013

	Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 8			
	Pravljice v romskem in slovenskem jeziku z efekti. 9/Paramistja andi Romani te andi Gažikani čhib efektjenca. 9	zvočni CD	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani Union, 2014
	Pleši, pleši, črni kos: slovenske ljudske pesmi	slikanica	slovenski	Tržič: Avrora, 2014
	Ko pravljice oživijo: berilo za prvi razred devetletne osnovne šole	učbenik	slovenski	Domžale: Izolit, 2003
	Na mavrico po pravljico: berilo za 2. razred devetletne osnovne šole	učbenik	slovenski	Mengeš: Izolit, 2012
	Na mavrico po pravljico: berilo za 1. razred osnovne šole in 2. razred devetletne osnovne šole	učbenik	slovenski	Ljubljana: Izolit, 2000
	Belokranjske in romske pravljice	ljudsko slovstvo	slovenski, romski	Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro, 2006

DRUGA LITERATURA, KI PRISPEVA K JEZIKOVNEMU RAZVOJU OTROK ROMOV

Seznam druge literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, vsebuje naslednje kategorije: avtor, naslov, vrsta gradiva, jezik, v katerem je gradivo dostopno, založništvo in izdelava. Vrste gradiv, ki prevladujejo, so sledeče: priročnik, slovar, učno gradivo, učbenik, delovni zvezek, slikovno gradivo, poezija, strokovna monografija in znanstvena monografija. Večina gradiv je dostopna v slovenskem in/ali romskem jeziku. Seznam druge literature, ki prispeva k jezikovnemu razvoju otrok Romov, je razporejen po abecednem redu, vsebuje pa 39 enot.

Avtor	Naslov	Vrsta gradiva	Jezik	Založništvo in izdaja
Baranja, Samanta	Amari čhib/Naš jezik: slovnica prekmurske romščine	znanstvena monografija	slovenski, romski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2013
Bohte, Irena; Žagar, Nada; Vonta, Tatjana; Režek, Mateja; Jager, Jerneja; Bizjak, Zoran	Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje (UVRVI): zbornik projekta: profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju v letih 2008, 2009, 2010 in 2011 v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013	strokovna monografija	slovenski	Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo, 2011

Božič, Kristina	Jagoda: priročnik za izvedbo delavnic ob slikanici Jagoda	priročnik	slovenski	Ljubljana: Amnesty International Slovenije, 2008
Brezar, Madalina; Brezar, Marina	Romsko-slovenski slovar	slovar	slovenski	Lokve pri Črnomlju: Romsko kulturno društvo Vešoro, 2008
Haliti Bajram; Jurič, Petra; Nikolovski, Gjoko; Đonlić, Hazemina	Slovensko-romski slovar/ Slovenikano-rromano alavari: na osnovi srbsko-romskega slovarja avtorja Bajrama Halitija	slovar	slovenski, romski	Maribor: Frekvenca, socialno-kulturno združenje nemirnih in aktivnih, 2012
Hayes, Kathleen; Landers, Cassie; Dombro, Amy	Dejavnosti za otroke v starosti od 3-6 let na področju predopismenjevanja in matematike. Priročnik za animatorje	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Hayes, Kathleen; Landers, Cassie; Dombro, Amy	Dejavnosti za otroke v starosti od 3-6 let na področju predopismenjevanja in matematike. Gradivo za otroke	učno gradivo	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Horvat, Jožek	Amaro drom 2/Naša pot 2: kronološki pregled dogodkov 2006-2012	knjiga	slovenski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani union, 2012

Horvat, Jožek	Učni pripomoček romskega jezika, zgodovine in kulture: pomoč romskim pomočnikom pri delu z romskimi otroki	priročnik	slovenski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2012
Horvat, Jožek	Romska skupnost v Sloveniji: zgodovina in kultura Romov	knjiga	slovenski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani Union, 2011
Horvat, Jožek	Amaro drom/Naša pot	knjiga	slovenski	Murska Sobota: Romani Union, 2006
Horvat, Jožek	Romsko-slovenski slovar v dialektih romskih skupin Slovenije	slovar	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani Union, 2014
Horvat, Jožek	Romani čhib/Romski jezik	slovar	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2008
Horvat, Jožek	Ciden andi mro aunav/Zaigrajte v mojem imenu	poezija	slovenski, romski	Murska Sobota: Romani union, 2005
Horvat, Jožek; Djurić, Rajko	Standardizacija romskega jezika: dodatek k učnemu pripomočku	priročnik	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2012
Horvat, Jožek; Djurić, Rajko	Romski abecednik	knjiga	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2012
Horvat, Jožek; Djurić, Rajko	Pravopis romskega jezika	knjiga	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, 2011

Horvat, Jožek; Djurić, Rajko	Romski glagoli, njihov izvor in pomen	knjiga	slovenski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani Union, 2010
Horvat, Jožek; Djurić, Rajko	Sintaksa romskega jezika/l sintaksa la romana čhibdjakri/l sintaksa e rromane čhibaki	knjiga	slovenski, romski	Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije/Romani Union, 2014
Horvat, Jožek; Livijen, Jože	Lunin prstan: romski zbornik	razne literarne vrste	slovenski, romski	Murska Sobota: Pomurska založba, 1994
Jeršan Kojek, Helena; Škof Pavlinec, Damjana	Pajkec Piko: poslušá, govori, bere, piše: prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom	učbenik	slovenski	Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009
Knez, Mihaela; Klemen, Matej; Kern, Damjana; Alič, Tjaša; Kralj, Katja; Markovič, Andreja; Pisek, Staša; Stritar Kučuk, Mojca	Slika jezika [Garnitura]: slikovno gradivo za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika	slikovno gradivo		Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013

Markovič, Andreja; Stritar Kučuk, Mojca	Slovenska beseda v živo 1a. Priročnik za učitelje	priročnik	slovenski	Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014
Nezirovič, Slobodan; Sešel, Natalija	Romski jezik/Romani čib	knjiga	slovenski, romski	Velenje: Romsko društvo Romano vozo, 2008
Pirih Svetina, Nataša; Ponikvar, Andreja	A, B, C --- 1, 2, 3, gremo: učbenik za začetnike na kratkih tečajih slovenščine kot drugega ali tujega jezika	učbenik	slovenski	Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2005
Podobnik, Lojze	Romov krik/Romano čingadibe	poezija	slovenski, romski	Ljubljana: Karantanija, 2007
Squibb, Betsy; Deitz, Sally Joan	Dejavnosti za dojenčke in malčke na različnih področjih njihovega razvoja. Priročnik za animatorje	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Štrukelj, Pavla	Tisočletne podobe nemirnih nomadov: zgodovina in kultura Romov v Sloveniji	knjiga	slovenski	Ljubljana: Družina, 2004
Tahirovič, Haris; Tovornik, Cvetko	Romani čhib!? Džaja anglal ko dromo!/Romski jezik!? Gremo na pot - od začetka!: učni pripomoček za začetnike na učnih delavnicah romskega jezika kot maternega in	učbenik	slovenski, romski	Ljubljana: Društvo Romski informacijski in znanstveno- raziskovalni center Slovenije Anglunipe: Zveza romske skupnosti Slovenije Umbrella - Dežnik, 2013

	kot drugega ali tujega jezika			
Tuna, Aija; Tankersley, Dawn	Odpiramo čarobna vrata: beremo in učimo se z otroki: priročnik za animatorje. Dejavnosti z 6-8 let starimi otroki ob knjigah iz bralnega kotička ISSA	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Tuna, Aija; Tankersley, Dawn	Odpiramo čarobna vrata: beremo in učimo se z otroki: priročnik za animatorje. Dejavnosti z 4-5 let starimi otroki ob knjigah iz bralnega kotička ISSA	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Tuna, Aija; Tankersley, Dawn	Odpiramo čarobna vrata: beremo in učimo se z otroki: priročnik za animatorje. Dejavnosti z 2-3 leta starimi otroki ob knjigah iz bralnega kotička ISSA	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Turk, Metoda	Poglej in povej: priročnik za vključevanje romskih otrok v predšolske programe	priročnik	slovenski	Novo mesto: Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, 2012

Vonta, Tatjana (ur.)	Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov	znanstvena monografija	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2013
Vonta, Tatjana (ur.); Jager, Jerneja (ur.)	Uspešnost romskih učencev v slovenskih šolah	znanstvena monografija	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2013
Vonta, Tatjana; Režek, Mateja; Jager, Jerneja; Zgonec, Petra; Baranja, Samanta	Dejavnosti za dojenčke in malčke na različnih področjih njihovega razvoja. Gradivo za starše	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Vonta, Tatjana; Režek, Mateja; Jager, Jerneja; Zgonec, Petra; Baranja, Samanta	Dejavnosti za dojenčke in malčke na različnih področjih njihovega razvoja. Gradivo za otroke	delovni zvezek	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011
Vonta, Tatjana; Režek, Mateja; Jager, Jerneja; Zgonec, Petra; Baranja, Samanta	Dejavnosti za otroke v starosti od 3-6 let na področju predopismenjevanja in matematike. Gradivo za starše	priročnik	slovenski	Ljubljana: Pedagoški inštitut, Razvojno raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, 2011

	Zbirka slovensko-romskih izrazov/ Kenva slovenske te romaune alavenca	slovar	slovenski, romski	Murska Sobota; Lendava: Izobraževalna skupnost, 1970
--	---	--------	-------------------	---

LITERATURA

- Antauer, Ž. (2010). *Oris slovnične in leksikalne strukture prekmurske romščine (s posebnim ozirom na slovanske izposojenke)*. Diplomsko delo.
- Baranja, S. (2013a). *Amari čhib/Naš jezik – slovnica prekmurske romščine*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Baranja, S. (2013b). Oblikovanje in uvajanje kulturno in jezikovno primernih didaktičnih sredstev. V Vonta, T. (ur.). *Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Bilanović, Antonela (2009). *Ko materni jezik ni učni jezik*. Diplomsko delo.
- Jager, J. (2013). Rezultati fokusnih skupin. V Vonta, T. (ur.) in Jager, J. (ur.). *Uspešnost romskih učencev v slovenskih osnovnih šolah* (str. 87-113). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Komac, M., Baranja, S., Bešter, R., Brajnik, M., Bukovec, B., Friedreich, K., Geržina, S., Globevnik, R., Grafenauer, D., Jager, J., Janežič, M., Kejžar, B., Klopčič, V., Koretič, M., Krese, N., Križanič, M., Luštek, A., Medvešek, M., Pirc, J., Radovan, D., Repše, J., Štremfel, U., Udovič, L. in Vonta, T. (2010). *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti: projektna knjiga*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- *Konvencija o otrokovih pravicah* (1989). Pridobljeno 20. 11. 2015, s <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>.
- *Romski jezik je v Evropi vedno bolj standardiziran* (2014). Pridobljeno 15. 11. 2015, s <http://www.delo.si/novice/slovenija/romski-jezik-je-v-evropi-vedno-bolj-standardiziran.html>.
- Rudaš, D.; Horvat, V.; Horvat, J.; Horvat, D.; Baranja, M.; Friškič, S. (2013). *Strategija razvoja romske skupnosti v Pomurju do leta 2020. Pregled stanja, vizija razvoja, programi in projekti za razvoj romske skupnosti v Pomurju*. Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.
- *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji* (2004). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji. Dopnilo k Strategiji 2004* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Štrukelj, P. (2004). *Tisočletne podobe nemirnih nomadov. Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. Ljubljana: Družina.

- Tankersley, D. (ur.) (2006). *Speaking for Diversity: Promoting Multilingualism in Early Childhood Education. A Teachers's Guide for the Effective Teaching and Learning for Minority Language Children Program*. Amsterdam: International Step by Step Association.
- Tankersley, D., Brajković, S., Handžar, S., Rimkiene, R., Sabaliauskiene, R., Trikić, Z. in Vonta, T. (2013). *Od teorije k praksi. Vodnik po pedagoških področjih kakovosti ISSA*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Vandenbroeck, M. (2011). *Diversity in Early Childhood Services*. Pridobljeno 21. 10. 2015, s <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/857/diversity-in-early-childhood-services.pdf>.
- Vonta, T. (2006). Za uspešno integracijo romskih otrok v šolo je odlično komaj dovolj dobro. *Šolsko polje*, XVII(5/6), 3-28.
- Vonta, T. (2009). *Organizirana predšolska vzgoja v izzivih družbenih sprememb*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 11. 11. 2015, s <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=72>.
- Vonta, T. (2013). Dostopnost, enakost in kakovost predšolskih programov za romske otroke in njihove starše. V Vonta, T. (ur.), *Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov* (str. 25-42). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Vonta, T. in Baranja, S. (2013). Sklepi. V Vonta, T. (ur.) in Jager, J. (ur.), *Uspešnost romskih učencev v slovenskih osnovnih šolah* (str. 185-190). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Vonta, T. (ur.) in Jager, J. (ur.) (2013). *Uspešnost romskih učencev v slovenskih osnovnih šolah*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Združeni narodi (2001). *General Comment No. 1: The Aims of Education: 04/17/2001. CRC/GC/2001/1*. Geneva: Committee on the Rights of the Child. Pridobljeno 19. 11. 2015, s <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28symbol%29/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument>.

PRILOGA A: OBRAZEC ZA ZBIRANJE OTROŠKE IN MLADINSKE LITERATURE, KI PRISPEVA K RAZVOJU KOMUNIKACIJSKIH VEŠČIN V ROMSKEM IN SLOVENSKEM JEZIKU

Spoštovani,

pred vami je obrazec, ki služi zbiranju informacij o obstoječi literaturi, ki jo je mogoče uporabiti na področju učenja in poučevanja slovenskega in romskega jezika. Prosim, če si lahko vzamete nekaj časa in nam posredujete koristne informacije o gradivih, ki jih na omenjenem področju poznate in uporabljate.

Informacije zbiramo z namenom priprave kataloga gradiv z napotki za uporabo pri delu z romskimi otroki. Katalog bo nastal v okviru projekta Skupaj do znanja – Uresničevanje ciljev Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v RS, ki ga vodi Center šolskih in obšolskih dejavnosti. Več o projektu si lahko preberete na skupajdoznanja.si.

Prosim, da nam izpolnjen obrazec vrnete **do torka, 3. novembra 2015**, preko e-pošte na naslov korakzakerakom@pei.si ali navadne pošte na naslov: Pedagoški inštitut, Razvojno-raziskovalni center pedagoških iniciativ Korak za korakom, Gerbičeva 62, 1000 Ljubljana.

Za vašo pomoč se vam najlepše zahvaljujemo in vas lepo pozdravljamo,

ekipa projekta Skupaj do znanja

1. Prosimo navedite, katero otroško in mladinsko literaturo (slikanice, pravljice, zgodbe, berila itd.) v romskem ali romskem in slovenskem jeziku (dvojezično) poznate oz. uporabljate pri svojem delu z romskimi otroki.

Navedite, za katero starost je po vaših izkušnjah najbolj primerna literatura, ki ste jo priporočili, v kakšnem jeziku in v kakšni obliki je dostopna.

Vrstice v razpredelnici lahko po potrebi dodate.

Zapor. št.	Avtor	Naslov publikacije	Letnica izdaje, založba	Starost otrok/ učencev	Jezik navedene literature: 1. romski 2. romski in slovenski 3. slovenski 4. drugo – prosimo, navedite jezik. <i>Prosimo, vpišite ustrezno številko.</i>	Oblika gradiva, v katerem je navedena literatura dostopna: 1. knjiga 2. CD, DVD 3. drugo – prosimo, navedite. <i>Prosimo, vpišite ustrezno številko.</i>	Navedeno otroško in mladinsko literaturo: 1. poznam 2. uporabljam <i>Prosimo, vpišite ustrezno številko.</i>
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							

2. V kakšne namene uporabljate oz. bi po vašem mnenju omenjeno literaturo lahko uporabljali? V desni stolpec vnesite zaporedno številko literature iz prve razpredelnice, za katero velja posamezni odgovor. Možnih je več odgovorov.

- a) Spoznavanje romske kulture in jezika.
- b) Vključevanje elementov romske kulture in jezika v neposredno delo z otroki/učenci.
- c) Spodbujanje uporabe romščine kot maternega jezika.
- d) Učenje romskega jezika.
- e) Učenje slovenskega jezika.
- f) Širjenje besedišča v romskem jeziku.
- g) Širjenje besedišča v slovenskem jeziku.
- h) Krepitev pozitivne samopodobe otroka/učenca.
- i) Drugo – prosimo, zapišite, v kakšne druge namene še uporabljate omenjeno literaturo:

3. Kako uporabljate literaturo, ki ste jo navedli zgoraj, oz. bi jo po vašem mnenju lahko uporabljali? V desni stolpec vnesite zaporedno številko literature iz prve razpredelnice, za katero velja posamezni odgovor. Možnih je več odgovorov.

- a) Preden začnem z branjem, otroke/učence povprašam, kaj je po njihovem mnenju vsebina knjige.
- b) Preden začnem z branjem, otroke/učence povprašam, na kakšna vprašanja bo odgovorila knjiga.
- c) Berem sam/a.
- d) Povabim otroke/učence, da berejo.
- e) Povabim starše k branju.

f) Pri branju uporabljam slikovno gradivo, ki ga pripravim (možnih je več odgovorov):

- a. sam/a;
- b. skupaj z otroki/učenci;
- c. skupaj s starši;
- d. skupaj z drugimi sodelavci – navedite, katerimi:

g) Organiziram (možnih je več odgovorov):

- a. igro z lutkami,
- b. igro vlog,
- c. likovno izražanje in/ali
- d. gibalne igre,

v katere otroci/učenci prenesejo vsebino zgodbe.

h) Med branjem zgodbe otrokom/učencem zastavljam vprašanja (kot so npr.: Kaj mislite, da se bo zgodilo? Zakaj menite, da se je situacija tako razpletla?)

i) Po branju otrokom/učencem zastavim vprašanja o prebrani zgodbi.

j) Po branju otroke/učence povabim k razmišljanju o možnih drugačnih razpletih zgodbe.

k) Otroke/učence spodbujam, da samostojno pripovedujejo o vsebini knjige.

l) Obnovim glavne misli zgodbe skupaj z otroki/učenci.

m) Drugo – prosimo, zapišite, kako še uporabljate literaturo, ki ste jo navedli:

4. Kaj pogrešate v obstoječi literaturi, da bi bili pri razvoju jezikovnih zmožnosti romskih otrok še bolj uspešni?

Prosimo, zapišite vaše mnenje.

5. Ali uporabljate kakšne priročnike oz. strokovno gradivo za razvoj komunikacijskih veščin v romskem in slovenskem jeziku? Če da, prosimo, navedite avtorja, naslov, letnico izdaje in založbo. Vrstice v razpredelnici lahko po potrebi dodate.

Avtor	Naslov	Letnica izdaje	Založba

6. Veseli bomo tudi drugih informacij, ki bi nam jih želeli sporočiti, a jih nismo zastavili v obliki vprašanj. Najlepša hvala.

Osnovni podatki:

Spol: M Ž

Starost:

Poklic:

Delovno mesto:

Obvladam romski jezik: DA NE

Regija, v kateri sem zaposlen/a oz. v kateri delam:

Število let izkušenj pri delu z romskimi otroki:

Prosimo, navedite, v katerih projektih z romsko tematiko ste sodelovali oz. sodelujete: